

MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

Govor Ivana Krndelja o gradskom proračunu Zagreba za 1929. godinu

*Izvadak iz stenografskog zapisnika sjednice gradskog zastupstva
od 28. XII 1928. godine*

1.

O radu Ivana Krndelja, istaknutog partijskog i sindikalnog radnika, koji je djelovao u Zagrebu od 1922. do 1929. godine, danas još uvijek znamo veoma malo. Jedina napisana monografija nije objavljena,¹ a moj rad o djelatnosti Krndelja u gradskom zastupstvu Zagreba od 1925. do 1928. godine samo je prilog istraživanju njegove složene aktivnosti.²

Vrhunac Krndeljeva djelovanja u gradskom zastupstvu svakako je govor o gradskom budžetu za 1929. godinu, koji je ujedno i posljednji njegov istup u toj ustanovi, budući da je poslije proglašenja šestojanuarske diktature gradsko zastupstvo bilo raspušteno a Krndelj se našao na listi progonjenih lica, opasnih po državni poredak.

Prije pronalaska stenografski vođenog zapisnika u Historijskom arhivu u Zagrebu (fond Gradsko poglavarstvo, predsjedništvo, spis broj 5652 od 1928, bez oznake kutije) taj je govor bio poznat samo po kratkom sažetku Tome Hombauera objavljenom u Zapisniku skupštine zastupstva slob. i kralj. glavnoga grada Zagreba održane dne 28. prosinca 1928, u članu 459. Zahvaljujući višegodišnjem nezadovoljstvu gradske opozicije zbog nepotpunosti zapisnika o proračunu uzet je za tu proračunsku debatu prvi put u toku djelatnosti gradskog zastupstva stenograf dr Pavešić, koji je uhvatio potpun sadržaj govora održanih prilikom proračunske diskusije, sačuvavši nam tako osebnosti govora svakoga govornika bez ikakve korekture. Na žalost, taj zapisnik zastupnici nisu dospjeli ovjeroviti zbog raspusta gradskog zastupstva, ali to ne umanjuje njegovu vrijednost.

Potrebno je, smatram, da historičari radničkog pokreta upoznaju ovaj govor Ivana Krndelja u kojem je oštro kritizirao rad tadašnjeg zastupstva i ukazao na neravnopravnost položaja radničke klase u odnosu na pozicije buržoaske većine.

¹ Monografija Marka Zovka i Stjepana Dvoržaka o Ivanu Krndelju, rukopis.

² *Mira Kolar-Mimitrijević*, Djelatnost Ivana Krndelja u gradskom zastupstvu Zagreba od 1925. do 1928. godine, Zbornik »Iz starog i novog Zagreba«, V, u štampi.

I još nekoliko napomena o objavljenom tekstu Krndeljeva govora sa strane 22—35 očuvanog zapisnika pisanog pisačim strojem. Tekst dešifriranog stenograma dra Pavešića ostavljen je gotovo bez ikakvih promjena. Ispravljene su samo očite tipkarske pogreške, odnosno dopunjen je tekst koji očito nedostaje, ali su te dopune stavljene u zagrade. Kako bi se očuvao stil, nisu mijenjane ni interpunkcije, jer i one, možda, odražavaju zastoj u govoru govornika, koji poseže za efektnim izrazima. Međutim, treba voditi računa o tome da ni očuvani stenogram ne mora potpuno odgovarati izrečenom govoru, jer je i stenograf prilikom dešifriranja mogao u tekst unijeti neke promjene, budući da Krndelj nije potvrdio svoj govor. Kako bi čitav Krndeljev govor predstavljao cjelinu, objavljene su i upadice drugih gradskih zastupnika za vrijeme njegova govora.

Ipak i ovakav kakav nam je očuvan ovaj Krndeljev govor važan je izvor za historičara novije povijesti.

2.

9 sati 30 minuta (navečer).

Krndelj: Ovom prilikom kada raspravljamo o proračunu općine grada Zagreba, kada hoćemo da utvrdimo za iduću godinu, u kojim granicama ima da se kreće politika ovog gradskog zastupstva, potrebno je da se naglasi, da ovaj proračun, koji nam je predložen, ni u čemu a ma baš ni u čemu ne razlikuje se od proračuna, koji je lanjske godine ovdje donešen. Može, se reći, da je razlika od lanjskoga u tome, što su mu dali drugu haljinu, drugi oblik, što su izvjesne stavke prebacivane sa jednog mjesta na drugo. I konačno na tome što je taj proračun zagovarao, branio i predložio na prihvrat drugi izvjestioc. 1927. godine imali smo jednoga, koji je dao blagoslov proračunu.³ Godine 1928. imali smo odvjetnika, koji je zamjernom vještinom pokušao da dokaže vrsnoću ovog proračuna.⁴ Ove godine imademo profesora, koji opet dokazuje da ovi proračuni do sada nisu valjali, ali da je zato ovaj dobar i da ga treba prihvatiti.⁵ Ali stvar je u tome, što je on ovaj puta bio oprezan i nije kazao ni riječi da je sve u proračunu lijepo i da ima stvari lijepih. Ali priznaje, da je to njegovo dijete, odnosno dijete većine.

*Krčelić:*⁶ Ali to je nezakonito dijete!

*Tomanić:*⁷ Tutti frutti, šutite!

³ Misli na Vjekoslava Heinzela koji je zaključio generalnu debatu te godine.

⁴ Dr Mile Miškulin, odvjetnik, branio je proračun u ime gradske većine.

⁵ Proračun je obrazložio dr David Karlović, profesor na Ekonomsko-komerijalnoj visokoj školi i gradski zastupnik. On kaže: »Imao bi još naglasiti, da ovaj proračun možda nije najidealniji, a to je razumljivo, ako se uzme u obzir naša teška zadaća, da smo morali kod njegovog sastava nastojati, kako bi čim manje opteretili naše građanstvo« (Zapisnik skupštine gradskog zastupstva 28. XII 1928, čl. 459).

⁶ Josip Krčelić, tipograf i kasniji sitničar, a onda i tajnik Saveza maloprodavača bio je 1925. i gradski podnačelnik.

⁷ Ivan Tomanić bio je istaknuti komunist i sindikalni radnik. Zajedno s Krndeljom borio se u Gradskom zastupstvu za radnička prava.

Krndelj: Ovo dijete se malo snizilo i ono je kržljivo, a prema tome nije ni čudo, kada ga gospodin izvjestioc bez elana, bez volje, bez ikakvog oduševljenja ne brani, ali time lakše daje prava, da utvrdimo i ustanovimo, da taj proračun ne valja. Ne valja već zbog toga, što ga donosi ova i ovakova gradska većina, a što to znači? Znači da ne valja zato, jer ga donose predstavnici jedne klase, i ako malobrojne, ali ipak klase, koja je uspjela svojim znanjem, vještinom, svojom organizacionom snagom [da] održi sve u svojoj ruci i koristiti se mukom, radom i trudom ogromne većine naroda i građana. Razumije se, kada taj proračun donosi ta većina, onda se razumije, da to mora da bude klasni proračun, koji mora odgovarati interesima onih, koji su ga donijeli, onih, koje ta većina predstavlja. Veli se, da postoji opće pravo glasa i da treba da znademo, da glasovanje zavisi o mnogo volja i voljica pojedinih činovnika, da li će neko da dodje u ovo predstavništvo, dalje zavisi o tome, da li neko tu određeno vrijeme stanuje ili ne stanuje, zavisi o tome, da li taj čovjek imade svijest da glasuje i tu je govor samo onima, koji nisu svijesni i otporni kao što smo mi. Zato kada mi znademo to, da ne može biti slobodnih izbora, tako ne može biti ni slobodnog glasanja.⁸ To je jasno.

*Peršić:*⁹ A kakova Vam je u Rusiji sloboda onomu, tko nije boljševik?

Krndelj: Vi gospodine Peršiću, nemojte mi ništa počimati o Rusiji, nego da nastavim. Kada mi znademo to, onda je jasno, da je nemoguće doći do toga, da drugi ljudi budu nego što je ovdje. Nije niko lude ovdje poslao da sada rade i medju Vama smatram, da ste Vi svi pametni ljudi, prema tomu i proračun je sastavljen tako, da odgovara Vašim interesima i interesima onih, koji Vas podržavaju i koji su Vas ovdje poslali. Prema tomu taj je proračun klasni i, kada je tako, ne može da dobije naše priznanje, jer on također ne valja jer ne vodi računa o interesima naših slojeva. Kada sam to rekao, morate znati i ovo. Da li ova gradska većina u političkom smislu jest uistinu ono, što bi ona htjela da bude i čim bi se ona htjela da prikaže. Neprestano čujemo kako su oni jedini veliki Hrvati i za Hrvatsku.¹⁰ O Beogradu neće ni da čuju, a kako to izgleda u praksi? U praksi izgleda ovako: Ovo gradsko zastupstvo sa svojim načelnikom...

Krčelić: Kojim načelnikom? Izjasnite se!

Krndelj: Pa o bivšem Heinzelu,¹¹ a o ovomu ću već govoriti.¹² Dakle nije to

⁸ Na osnovi Zakona o izboru gradskih zastupnika za gradove Hrvatske i Slavonije od 28. II 1921. (Zbornik zakona i naredaba valjanih za Hrvatsku i Slavoniju, godine 1922, Zagreb 1923, 54) aktivno pravo glasa imali su samo oni stanovnici Zagreba koji su navršili 21 godinu i stanovali barem jednu godinu u gradu. Pasivno pravo glasa nisu imala lica ispod 30 godina, a uvjetovan je i neprestani dvogodišnji boravak u gradu. Aktivno pravo glasa imale su samo okolovane žene i žene koje su upravljale poduzećem.

⁹ Ivan Peršić, novinar, bio je gradski zastupnik od 1913. Bio je jedan od redaktora glasila Hrvatske zajednice *Hrvata*.

¹⁰ U tekstu stoji »za hrvatsvo«, što je nelogično. Tom rečenicom Krndelj je očito mislio na Hrvatsku zajednicu koja je i u Hrvatskom bloku predstavljala većinu (v. Hrvoje Matković, Hrvatska zajednica, zbornik *Istorija XX veka*, V, Beograd 1963, 5—136).

¹¹ Ing. Vjekoslav Heinzl bio je gradski načelnik od 1920. do jeseni 1928. godine. Ambiciozan, suviše je opteretio grad dugovima radi izgradnje mnogih objekata, opteretivši time u krajnjoj liniji čitavo stanovništvo grada visokim porezima i prirrezima. Zajedničar.

¹² Profesor historije dr Stjepan Srkulj bio je načelnik Zagreba od 20. IX 1917.—20. XI 1919. i od 20. XI 1928.—IV 1932. Bio je također član vodstva Hrvatske zajednice.

gradsko zastupstvo imalo odvažnosti, da se stavi u red [onih] koji su htjeli i smjeli da vode borbu do kraja, da je vode do pune slobode naroda. Molim, ja ću odmah to da dokažem. Vi ste svi svjedoci, kada je došlo do onog spora nakon ubijstva u Beogradu, da je ovo gradsko zastupstvo zaključilo, da se odbije sažalnica.¹³ Što se dogodilo? Načelnik Heinzl došao je i na svoju vlastitu ruku desavuirao gradsko zastupstvo i na svoju vlastitu ruku odaslao pismo. Pitam, da li su to ljudi. Oni su na to odgovarali, da je Heinzl za to pao. Dobro! Medjutim stvar je u tome, što vi niste imali odvažnosti, da ga na tom pitanju rušite, a načelnik Heinzl imao je odvažnosti da on to učini i učinio je. A sada, što se sada dogodilo. Sada ste lijepo onako šutke poklopili glavu. U čemu je razlika. Da je on otvoreno kazao, jasno, ja se slažem sa time, a Vi ste govorili da se ne slažete, a kada se to dogodilo onda ste išli šutke da niko ne vidi i ne čuje. Zašto šutite? Gdje ste? Gdje bijaste da kažete da ne ide tako. Zašto gradsko zastupstvo da prigne glavu pred riječima, koje su oličenje hegemonizma. Nije to trebalo učiniti gradjanstvo, a gradsko zastupstvo njegovo je to učinilo. Tako je i to je činjenica, koja se ne da izbrisati. Dolazi do akta vlade, da ona jednostavno kaže, ne vrijedi zakon, ne vrijedi Ustav, u Zagreb se šalje časnik za velikog župana.¹⁴ Čime je reagiralo gradsko zastupstvo na to? Je li i jednu riječ progovorilo? Šutilo je kao da se njega to ništa ne tiče. A u pjesmama stoji: »Mukom muče, ropske sluge!«. Ne treba i ne valja tako da se radi. Kada je oblasna skupština imala odvažnosti da ustane i protestira protiv toga uz cijenu raspuštanja, i rastjeravanja oblasne skupštine, trebalo je gradsko zastupstvo da ustane protiv takovog akta i protiv takovog čina, koji nije ni prvi ni zadnji, nego koji znači jednu sistematsku kampanju u cilju obaranja svih tih tekovina, koje narod imade i zato je trebalo, da zastupstvo grada Zagreba kaže svoju riječ bez obzira na raspuštanje zastupstva ili ne i da protiv takovog nasilja hegemonističke politike protestira pa makar bilo rastjerano? A što bi se dogodilo, ako bi gradsko zastupstvo bilo rastjerano? Pa što onda, ako bi došli izbori? Budite uvjereni, da nijedan pristaša režima, ne bi bio izabran.

*Dr Reberski:*¹⁵ Ali Vas komunisti bi svakako bilo manje.

Krndelj: Da li bi nas bilo manje ili više, držim da na to ne bi dali odgovor dr Reberski i njegovi drugovi, nego bijednici i sirotinja grada Zagreba. To je očita slabost, šeptrljanstvo i gradsko zastupstvo nije imalo odvažnosti, da izvrši ono, što ne želi. Prema tome i zato što je takova politika i što većina vodi takovu politiku, to je drugi razlog, koji nas rukovodi, da ne možemo da se složimo, sa vašim radom, da ne možemo da prihvatimo Vaš proračun, a time da Vam damo povjerenje da dalje radite ovako,

¹³ Sažalnicu je poslao potpredsjednik beogradske općine dr Kosta Jovanović, te je na izvanrednoj sjednici gradskog zastupstva 22. VI 1928. — kojoj Heinzl nije prisustvovao — zaključeno da se ona vrati (Zapisnik skupštine grad. zastupstva, čl. 242). Međutim, Heinzl je protivno jednoglasno donesenom zaključku zastupstva zadržao sažalnicu zahvalivši se na njoj (Historijski arhiv u Zagrebu, fond Gradske poglavarstvo, predsjedništvo — dalje cit. HIAZ, GP, — prs — spis br. 3532 od 1928).

¹⁴ Dr Bogdan Stopar bio je veliki župan varaždinske županije, a onda i zagrebačke oblasti. Uvrštenje Zagreba u zagrebačku oblast bilo je protivno Vidovdanskom ustavu koji je za gradove Beograd i Zagreb predviđao poseban status izdvojenih gradova.

¹⁵ Dr Josip Reberski, odvjetnik i kućevlasnik, bio je gradski zastupnik od 1925—1930. godine. Pripadao je Hrvatskom bloku.

kako ste do sada radili. Dalje, kada to kažem, treba naglasiti, da u ovoj gradskoj većini padaju primjetbe sa njezine strane, pa tako se veli: »Idite u Moskvu!« a drugi put se veli »kraljevski komunist«. ¹⁶ Što je to točno. Ja vjerujem da na to ne treba da čekam odgovor ili da ga ja dam. Ne očekuje se odgovora od onih, koji se takovim upadicama služe, a odgovor na to daju radnici, radnici, koji su nas poslali u ovo zastupstvo, da branimo njihove interese, sirotinja grada Zagreba, poslala nas je u ovo zastupstvo, da branimo njezine interese, kako pojedinca tako i svih općenito. I kako danas u svim prilikama tako i u sjednicama odbora, bilo to u samoupravnom odboru, ili u sjednici gradskog zastupstva, bilo to privatno ili gdje god drugdje to bilo, ja i svi moji drugovi ostati ćemo dosljedni tomu. ¹⁷ Mi ćemo ostati dosljedni nalogu, koji nam je taj nalog dao, i nikada nećemo pitati ni jednog radnika, da li je organiziran u našoj organizaciji, ¹⁸ da li idejno pripada nama, nego ćemo uvijek pitati da li je njemu učinjena nepravda i kada smo mi gledišta da se njima imade pomoći. Kod svih pitanja a to se može vidjeti i po interpelacijama, po zapisnicima sjednica, uvijek smo mi bili oni, koji smo se brinuli za interese radništva i sirotinje grada Zagreba, svagdje smo mi bili oni, koji smo u svoje vrijeme u odboru za suzbijanje skupoće ¹⁹ vodili glavnu riječ, da se cijene tjeraju prema dolje, dalje da se onemoguću spekulacija i lihvarjenje. Medjutim što nam je uspjelo? To naše nastojanje nestalo je, jer je nestalo i odbora, ne zato što on ne bi bio potreban, nego zato, da ne pravi više neprilike vladajućoj većini. Svagdje pa i danas prigodom raspravljanja o najamnom filiru, ²⁰ mi smo bili oni, koji smo otvoreno bez ikakve rezerve zastupali interese najsiromašnijih, da se vidi podjednaka briga kao i za svakog drugog građanina, jer oni nisu krivi zato, jer nisu bogato rođeni, nisu krivi zato, jer su siromasi, jer oni makar siromašni, daju često puta više, nego oni, što su bogati, jer radnik mora da radi, mora da se kreće, da zaradi, da može da jede. To su razlozi, koji su nas rukovodili i koji će nas rukovoditi, da ustajemo u obranu tih interesa, a ti nas razlozi i rukovode, da odbijemo taj proračun, koji ne vodi brige o sirotinji, koji proračun u stvarnosti za njih znači veliko opterećenje, nove teške terete, koje će ona vrlo teško osjetiti. Jer što znači, kada se predlaže proračun veći nego što je bio lanjske godine? Mi smo čuli g. 1927. da se jadikuje, kako industrijalci ne mogu da rade, kako propadaju radnici i činovnici, sve se tužilo i neprestano smo čitali u raznim stručnim novinama, da je kod nas kriza i to teška kriza, tako teška, da mi ne vidimo izlaza iz toga. ²¹ Kroz čitavu godinu dana pričalo se o tome, da su porezi

¹⁶ Nazivajući Krndelja kraljevskim ili salonskim komunistom buržoazija je htjela u narod ubaciti sumnju o dvostrukoj ličnosti Ivana Krndelja.

¹⁷ Uz Krndelja predstavnici radnika u gradskom zastupstvu izabrani na listi Seljačko-radničko republikanskog bloka bili su Ivan Tomanić, Stjepan Šalamun, Ivan Gržetić, Stjepan Smode, Nisim Pardo i Vjekoslav Pajk.

¹⁸ Krndelj ovdje očito misli na komuniste.

¹⁹ Krndelj je bio izabran u taj odbor na sjednici gradskog zastupstva 10. VI 1925.

²⁰ Krndelj je zastupao stanovište da se najamni filir ne ubire od stanara koji plaćaju manje od 500 dinara stanarine mjesečno (Zapisnik skupštine gradskog zastupstva 28. XII 1928, čl. 456).

²¹ Zapravo, selo je nakon 1926. godine zahvatila agrarna kriza, koja je posredno — uslijed slabe kupovne moći seljaka — utjecala i na čitav privredni život. Velika svjetska kriza zahvatila je zemlju tek 1931. godine.

veliki, da je to neizdrživo, da se privreda nalazi pred slomom. To se govorilo i prije nego što je bio donešen i lanjski proračun u ovoj vijećnici. To je bio razlog, jedan od glavnih, koji je ponukao većinu, da donese investicioni proračun lanjske godine.²² Što vidimo sada, nakon toga, što je to utvrđeno, da je teška ekonomska situacija? Položaj je vrlo težak. Lani je bio težak. Svi su u to uvjerali. Svi su govorili da je teško, da je neodrživo stanje, porezi veliki. U tom pogledu nije se ništa promijenilo. A mi vidimo, da se ovdje dolazi sa još većim proračunom, nego što je lanjski.²³ To znači da se ove godine još manje računa vodi o tom teškom stanju, to znači da taj proračun gotovo visi, donekle je neostvariv, jer se može dogoditi da stavke podbace. Ili ako se izvrši, onda će on privredne snage toliko napeti, da će to roditi teškim posljedicama za čitavo gospodarstvo. Ja ne znam, čemu je to povišenje. Gospoda sama sebe kritikuju. Jedan od predgovornika²⁴ je rekao: Autokritika je dobra, a znači, priznajemo da je nešto zlo, i s tom stvari je svršeno. Medjutim autokritika imade samo onda svoje opravdanje, ako je stvarna i ako je korisna, naime ako iza toga priznanja slijedi poboljšanje, a ako iza nje ne slijedi poboljšanje, to znači samo jedan manevar, s kojim se hoće zamazati oči, onima koji to ne vide, ali zatvoriti oči onima, koji bi htjeli da vide, a ne smiju da vide, to je teško. Ovo stanje u gradskoj općini, pa i ovaj proračun nuka nas, da ne glasamo za nj već po tomu, što su gradski zastupnici dobili taj proračun prije nekoliko dana vidi se, daje on sastavljen na brzu ruku, možda je sastavljan i dugo ali stvar je u tomu, da su ga gradski zastupnici dobili dan prije i ne može se proračun svršiti za nekoliko dana, za jedno veče, za dva sata. Financijski odbor svršio je proračun za jedno veče, samoupravni odbor svršio je proračun za jedno veče. Mi svršavamo proračun grada u Zastupstvu za jedno veče. S tim se forsiranjem hoće, da se o njemu ne može raspravljati onako, kako bi trebalo, da se onemoguću detaljna rasprava o njemu i to stavka po stavka. Govori se u generalnoj debati, specijalne debate nema, vrši se odglašenje i idemo doma.

Krčelić: A, što govorite ovdje, Vi stara cendrava frajla? Rupčić viri iz džepa, još samo štapić pa onda raspravljajte o proračunu.

Krndelj: A što ste Vi onda?

Krčelić: Ja znam što sam, a Vi ste kukavica.

Tomanić: Vi ste renegat i tutti frutti i šutite.

²² Na sjednici gradskog zastupstva 19. XII 1927, pod članom 314. zaključeno je da u 1928. godini gradska općina sklopi zajam od 140 do 200.000.000 dinara. Krndelj odbija sudjelovanje u investicionom odboru, ne želeći snositi odgovornost za način trošenja toga zajma (gradnja klaonice, tržnice i kanala Ivanja Rijeka).

²³ Proračun za 1928. godinu iznosio je za gradsku upravu 86,789.692 dinara, a za 1929. godinu 96,093.780 dinara (Zapisnici skupštine gradskog zastupstva 19. XII 1927, čl. 315 i 28. XII 1928, čl. 459).

²⁴ Na proračunskoj sjednici dr Ivan Juriša, odvjetnik i javni bilježnik, također je kritizirao proračun. Riječi koji spominje Krndelj izrekao je Juriša u ovom kontekstu: »Jedan član većine rekao je na skupštini u Trešnjevki, da je Heinzel morao da ide sa načelničke stolice, jer nije imao shvaćanja za bijedu i nevolju malog čovjeka. Ovaj je rekao, da je Heinzel morao otići radi toga. Lijepo je to, kada se čovjek sam kaje. Autokritika je naljepša.«

Krndelj: U gradskom zastupstvu mi otprilike glasujemo kao u beogradskom parlamentu. I kao što u beogradskom parlamentu, tako se i kod nas radi, što kome bude palo na pamet, tako se i odglasava. Predlaže se na odglašavanje, većina je za, neki su protiv, svršeno i idemo dalje bez obzira, da li je to dobro raspravljeno, proučeno, svejedno, kako se predloži, tako se i prima. Tako je bilo i prije. Ja sam prije stavljao konkretne predloge. Uopće se niko nije obazreo na to. Jednostavno se prešlo preko toga i primilo se u cijelosti kako jest.²⁶ Glavno je da smo mi tu, a onda tek da glasujemo, a da često i ne znamo zašto.

*Dr Karlović:*²⁶ Pa to se sve raspravlja najprije u odborima, a tek onda se prima na skupštini.²⁷ Na odborima ima svatko prilike, da stavlja priговore.

Dr Reberski: Ali tu komunisti ti nećeš čuti da govore. Oni su samo jaki tamo, gdje imadu galeriju.

Krndelj: Htio bih kazati još samo nekoliko riječi, o samom radu gradskog zastupstva, kroz ovih zadnjih par mjeseci. Prigodom rasprava i ustanka javnog mnijenja grada Zagreba protiv ljudi gradske općine, odnosno njenog načelnika, što se dogodilo?²⁸ Narod se bunio, a načelnik je sjedio. Izgleda, da je on mislio, neka misli tko, što ga volja, a on sjedi. Slično kao što veli priča o knezu Milošu, kada je ovaj slao svoje pouzdane ljude, da slušaju što narod govori. Oni su izvjestili da se narod buni. Knez Miloš je pozvao svoje ministre i naredio im da udare veće poreze na narod. Pošalje drugi put svoje ljude, a oni ga opet izvjestite, da se narod buni, a on udari još veće poreze. Kada su njegovi ljudi treći puta pošli u narod, oni mu jave, da narod mukom muči, a ništa ne govori. Da štiti. Na to je Miloš rekao: »Skidaj poreze dok narod nije progovorio.« — Tako je bilo i ovdje. Načelnik sjedi, pa sjedi. Svi se podigoše, svi se bune, čitavo građanstvo osim nekolicine građana i gradskih zastupnika i njegove famozne petorke.²⁹ Sve ustaje protiv njega, neka nas oslobodi svoje prisutnosti. A njemu je lijepo. Govorilo se, da nigdje nema takovog načelnika. Govorili su iz Beograda, da bi oni htjeli jednog takovog načelnika. Pa neka sada on ide u Beograd kada su to prije poručivali. Prema tomu, kada je tako, ne bih ja bio o tome mnogo govorio, kada se ne bi radilo o vrlo važnim stvarima.

*Dr Thaller:*³⁰ »No, pa Heinzl je otišao, pa što sad?«

²⁶ Krndelj je konkretne prijedloge iznosio putem interpelacija.

²⁷ Dr David Karlović ušao je kasnije i u imenovano zastupstvo 1929. god.

²⁸ Gradska je skupština imala niz odbora, ali se o proračunu raspravljalo samo u financijskom i samoupravnom odboru.

²⁹ Odnosi se na aferu oko izgradnje klaonice, kada je Heinzl izvođenje građevinskih radova povjerio svome rođaku ing. Jaromiru Dubskom pod nepovoljnijim uvjetima nego što su nudili drugi izvođači. Na sjednici gradskog zastupstva 17. IX 1928. Heinzl se uspio opravdati pred svojom većinom, ali je pod pritiskom javnosti ipak 23. X 1928. morao dati ostavku (Zapisnik skupštine grad. zastupstva 29. XI 1928, čl. 340).

³⁰ Očito se misli na ing. Karla Vajdu, gradskog senatora Danu Šarića i trojicu neidentificiranih.

³¹ Dr Lujo Thaller, poznati zagrebački liječnik i povjesničar medicine. Bio je pristaša Hrvatskog bloka.

Krndelj: Thaller koji također nosi odgovornost veli, da je Heinzl otišao, a ja velim, da Heinzl nije htio da ide, a kako je Heinzelu bilo rečeno, da mu je to zadnji puta, vi ste gospodo, koji ste ga trpjeli još mjesec dana, veći krivci nego on sam. Ja neću kazati, da je gospodin Globan²¹ kriv, ja neću kazati za druge gradske zastupnike, za one gradske zastupnike, koji dolaze u gradsku vijećnicu vrlo rijetko, osim na sjednice i na skupštine gradskog zastupstva, oni nisu krivi u toliko, što ih nije bilo, nego zato, što se nisu dali vidjeti i što su šutjeli. Ali oni koji su stalno ovdje sjeljeli, kao dr Reberski, Krčelić, Rittig²² oni ne mogu ničim da izbjegnju svojoj krivnji.

Krčelić: Šta tu toliko pripovijedate? Mogli ste govoriti u oblasnoj skupštini, kada je tamo došao pukovnik.²³

Krndelj: Vi ćete dozvoliti, ali ja moram da odem na oblasnu skupštinu pošto gospodin Krčelić izgleda da ne zna, da je u oblasnoj skupštini bilo zaključeno, da niko neće govoriti, da se na taj način onemoguć²⁴ velikom županu, odnosno njegovom izaslaniku, da ovaj dodje do riječi.

Krčelić: To nije istina.

Krndelj: Kada to gospodin Krčelić tvrdi, da to nije istina, onda on ne pozna poslovnika oblasne skupštine. Poslovnik kaže, da veliki župan ili njegov izaslanik imaju pravo da govore iza prvog govornika. A to bi onda značilo, da će nas raspustiti i zbog toga je predsjednik zaključio skupštinu.²⁵ Radilo se o tomu da se zaskoči izaslanik vlasti. Ja sam tražio riječ, a i gospodin Predavec²⁶ je htio da govori i prema tomu vaš prigovor otpada. Kada se vidi da je nacionalitet jedna laž, jedno zlo i kada se vidi, da je nacionalnost nesreća za narod, onda narod postaje komunista, ali to ne znači, da dotičnik nije Hrvat. Treba razumjeti, da je meni jedan radnik u Kini, Mandžuri[ji] i Njemačkoj i svagdje bliže, nego jedan kapitalista ovdje. Onima koji se toliko bune, odgovarali su, da je rad u gradskoj općini zastao i da nije bilo radjeno kako treba. Sada tu dolazi pitanje autokritike, gospodo. Treba da se kaže pogriješno smo radili i onda da se to popravi. Ali kada se to ne radi, onda se opravdano zaslužuje najoštrija kritika protiv takovog rada i takovog postupka. Karakteristično je to, da nije vršen samo jedan ili dva nevaljala slučaja, nego masa slučajeva. Radilo se po bratu i po stričevima. Gledalo se na to da li je neko politički pristaša i prema tome se protežiralo, i to u svim pitanjima. Bilo je mnogo slučajeva, gdje se tako odlučivalo da li će netko samo graditi kuću, da li će netko što dobiti ili inače. To su slučajevi Arka,²⁷ pa kapelica²⁸

²¹ Ivan Globan, obrtnik.

²² Dr Svetozar Rittig, župnik crkve sv. Marka, bio je u to vrijeme u Hrvatskom bloku, ali se iz njega počeo izdvajati već svojim socijalnim programom i zahtjevima za zaštitu nezaposlenih.

²³ Krndelj je bio izabran za oblasnog zastupnika na izborima 23. I 1927. na listi Radničko-seljačkog republikanskog bloka.

²⁴ Sudionici gradskog zastupstva iskoristili su odredbe pravilnika rada skupštine prema kojem je vladin povjerenik mogao istupiti samo nakon govora jednog od zastupnika.

²⁵ Ovdje se spominje oblasna skupština održana na početku prosinca.

²⁶ Josip Predavec iz HSS-a.

²⁷ Arko je gotovo besplatno dobio gradsko zemljište za proširenje svoje tvornice (Zapisnik skupštine gradskog zastupstva 13. VII 1928, čl. 278).

²⁸ Za kapelicu na Mirogoju bilo je predviđeno 4,000,000 dinara (Zapisnik skupštine gradskog zastupstva 23. VI 1926, čl. 164).

i drugo. A šta je sa gradskom štedionicom.³⁹ Mi gradski zastupnici nemamo nikako uvida u njezino poslovanje, a imade slučajeva, kada se isplaćivalo iz fondova članke, koji su bili pisani u prilog bivšeg načelnika Heinzela.

Krčelić: Komu je isplaćivano? Kada je isplaćivano?

Krndelj: Ja baš to ne bih htio sada iznositi, međjutim kada me povlačite za riječ, ja ću kazati. 6.000 din isplaćeno je iz jednog fonda, iz rezervnog fonda gospodo za jedan članak u *Hrvatu*⁴⁰ — Peršiću.

Peršić: Ako je to istina ja polažem mandat, a ako nije istina, onda neka on položi svoj mandat. Ja neću da se ovako govori, ne dam da ništarije intrigriraju i lažu, zato ponovno kažem da polažem mandat.

Krndelj: A ja ponovno velim, za članak napisan u *Hrvatu* u korist bivšeg načelnika Heinzela, isplaćeno je 6.000 D iz jednog fonda. Neka Peršić [do]kaže, da to nije istina.

Peršić: Nema ništa lakše, nego da se to dokaže.

Krčelić: Ovaj puta nećete napraviti »smicauz«, jer stenografi sve zabilježe.

Krndelj: Neka stenografi bilježe samo. Da je to točno, da ne ću da pobjegnem, jer se može dokazati, ako je točno, da Vam ljudi politički služe, da Vi ispitujete političko mišljenje pojedinih namještenika, da to istražujete sa aktima, onda ne možete me uvjeriti, da nećete takodjer u ovoj stvari onemogućiti, da se upotrebljavaju ovakove stvari za agitaciju.

Dr Thaller: Vi morate dokazati, ono što ste rekli.

Krndelj: Ja mogu ono znati, što ne mogu dokazati. A što znam i što mislim, da je tamo unutra. Mi smo čitavo vrijeme govorili o tomu, da gradsko zastupstvo postupa prema radnicima politički.⁴¹ Članovi su se ogradjivali, bilo je govoreno, to nije istina, ali ja imam dokumenat i ovo se može odmah provjeriti. Molim gospodina načelnika, da naredi, da se donese akt broj 2776-1927. od 6. prosinca. U ovom aktu se veli ovako. Da se o političkoj boji pojedinih radnika izvjesti predsjedništvo grada. Odgovor je također stigao istim aktom i ja ga nisam mogao dobiti, ali u glavnom odgovara se ovako. »Što se tiče političke boje, kojoj pripadaju radnici ovog odjelka, koliko je nama poznato, svi su radnici većinom frankovci ili radićevci, a da li među njima ima i pristaša nezavisne radničke organizacije, ovdje se ne zna.« Ja mislim, da je to dosta jasno. Znači, da se u tom aktu traži, kojoj politici pripada koji radnik. Koliko je poznato, 6. XII. 1927. nije bio komesarijat na gradu.⁴²

*Freudenreich:*⁴³ Donesite ovu stvar, onda ćemo vjerovati, ali ne ovako. Ovo je ogovaranje starih vrana.

³⁹ U upravni odbor Gradske štedionice gradsko zastupstvo biralo je pet redovitih članova i dvojicu u nadzorni odbor.

⁴⁰ *Hrvat* su glavne novine Hrvatske zajednice.

⁴¹ Za vrijeme komesarijata Mladen Uzorinec otpustio je šestoricu radnika iz gradske plinare zbog političkih razloga.

⁴² Aluzija na Mladena Uzorinca.

⁴³ Graditelj Aleksandar Freudenreich, također pristaša Hrvatskog bloka.

Krndelj: Taj rad nije pošten.

Freudenreich: Vi samo nastojite o tome, da se turi jedna laž i jedna kleveta i ono što Vi kažete, rijetko je kada istina.

Načelnik: Sada nema činovnika i akt se ne može donesti.

Krčelić: Gospodin Krndelj bi htio, da mu činovnici stoje na raspolaganju i po danu i po noći.

Tomanić: Ovako se izmiče.

Krndelj: To je i razumljivo, a što se tiče gospodina Freudenreicha, ja priznajem da se on mora da uzrujava, jer ne zna ni zašto se uzrujava. On te stvari ne razumije. Takav rad grad. zastupstva, koji je partijski, znači korupciju. Što se tiče u drugom pogledu s druge strane, oni naglašuju, da je rad činovništva u redu i prekovremen i na taj način ne popunjavaju se mjesta i uštedjuje se 1,700.000 godišnje mjesto, da se odmah pristupi popunjavanju tih mjesta, da ovi ljudi ne moraju da rade više, a u isto vrijeme da se pomogne drugima. Kada se radi o plaćama i izvjesnim potrebama, kada treba da se dade izvjesna pomoć, onda se vidjelo kada se teško dobivalo i 10.000 din,⁴⁴ ali zato u nekim drugim slučajevima, nije se štedilo. Ovom prilikom moram da spomenem, da je gradsko zastupstvo učinilo jednu veliku pogriješku, tešku pogriješku s time, što je svoje dužnosti u pitanjima, koje je jedino ono moglo odlučivati, prepuštalo pojedinim odborima, da oni konačno i definitivno odlučuju, a još veća pogriješka je bila, kada je bio donesen zaključak, da načelnik može donositi u tim pitanjima konačne odluke.⁴⁵ Ovom prilikom treba naglasiti, da se takove ovlasti ne daju i onda ne bi došlo do onoga, što ne smije da bude — klaonica.⁴⁶ — Također je tu slučaj sa referentom gradskog građevnog odsjeka.⁴⁷ Gradsko zastupstvo je olako dalo ovlaštenje načelniku, da on s njime sklopi ugovor za rad. I taj ugovor je sklopljen. Međutim događa se, da je skupa sa Heinzelom otišao i Vajda, koji je konačno morao da ode, ali je on tom prilikom dobio po prilici 1/2 milijona ili točno 432.000 D otpravnine i eto tako, dok se s jedne strane na malima škrtari, na jednog čovjeka izdaje se toliko ogromna svota. A najgore je od toga to, što je on otišao prije vremena, jer da je još za 10—20 godina radio gradu, neka bi dobio tu svotu. A ovako je otišao i dobio toliki novac, a sve zato, što je gradsko zastupstvo neoprezno prenosilo svoje funkcije na načelnika.

Načelnik: To je bilo prihvaćeno u gradskom zastupstvu.

Krndelj: Nije bilo pročitano.

⁴⁴ Krndelj misli na 10.000 dinara koje su u proračunu za 1928. godinu određene za suzbijanje nepismenosti.

⁴⁵ Postepeno je Heinzel dobio u upravljanju općinom velike ovlasti, te je i izdavanje narudžbi za izvedbe građnji potpuno ovisilo o njegovoj volji.

⁴⁶ Umjesto predviđenih 45,000.000 dinara klaonica je stajala oko 70,000.000 dinara.

⁴⁷ Heinzel je na svoju ruku sklopio s ing. Karlom Vajdom ugovor po kojemu je Vajda postavljen za načelnika građevnog arhitektonskog odsjeka, s klauzulom na osnovi koje mu je općina 7. XII 1928. nakon samostalnog otkaza morala isplatiti otpremninu od 432.000 dinara (HAZ, GP, prs. — personalni dosije). Vajda je ponovo aktiviran kod općine kao tehnički upravitelj za vrijeme rata.

Dr Thaller: Nismo slušali dragi moj i svi smo krivi za to.

Načelnik: Ja Vam gospodine Krndelju jamčim, da je taj ugovor bio pročitán u gradskom zastupstvu.

Krndelj: Ako hoćemo, da baš o tome govorimo, kako je poznato, mi glasujemo i mi nismo došli ovamo, da kažemo »da« nego da čujemo i odlučujemo. Ja se čudim, da se može dogoditi nešto takova. Ja se čudim, što se meće nekoga da čita takove stvari, koji ne zna čitati. Ta je stvar na oko sitna, ali je važna, da mi čujemo sve i razumije[mo] sve, što se predlaže i pročita, tako, da ne bi moglo doći do toga, da se takova što zaključuje. Nigdje ne stoji, da se ne može čitati. Svaki čovjek, može pročitati tako jako, da nas 50 ljudi to čuje. Nije to zato, što se slabo čita, nego što se čita na brzu ruku, i nije samo to, nego se vrlo mnogo stvari uopće ne čita. Jesmo li mi raspravljali naredbenik o najamnom filiru.⁴⁸

Dr Karlović: Svakako u odboru, gdje ste i Vi bili prisutni.

Krndelj: To je još jedna stvar, koja se mora naglasiti. Dalje moram da se dotaknem jedne stvari, vrlo teškog pitanja, za kojega u ovom proračunu uopće nema ni jednog filira. Mi znademo svi, a žali bože i lani je bio slučaj, da su u čitavim krajevima Hercegovine i Dalmacije ljudi umirali od gladi, a ove godine već sada o Božiću dopiru glasovi iz Dalmacije i iz krajeva od Karlobaga o gladi medju tamošnjim ljudima.⁴⁹

Dr Reberski: Pa to je predviđeno u stavci za elementarne nesreće.

Krndelj: Uvjeren sam gospodin Reberski, da Vi znate isto kao i ja, da na to nije mišljeno, kada se o toj stavci raspravljalo.⁵⁰ Zbog toga je potrebno, da se i za ovakove slučajeve predvide svote. Kod ovog proračuna nema mogućnosti, nema novaca, a to je rekao i bivši načelnik Heinzl, a grad Zagreb sa svoje strane mogao bi i trebao bi tim ugroženim i gladnim krajevima pomoći, da ta sirotinja ne umire od gladi.

Krčelić: Čitavo Vaše držanje odaje salonskog komunistu.

Krndelj: Ja kažem, da je poturica gori od turčina i vidite, radnici plaćaju bolje svoje namještenike nego Vi.⁵¹ Dalje da spomenem još neke stvari. Među širim slojevima građanstva, u veliko se osuđuje nerad gradskog zastupstva, nerad svih onih, koji odlučuju i odredjuju na gradskoj općini, koji onda dolaze medju narod i pričaju stvari sa puno obećanja. Gradska općina treba da vodi brigu o najvidnijim potrebama gradske sirotinje

⁴⁸ Taj je naredbenik usvojen na sjednici gradskog zastupstva 19. XII 1928, čl. 456, nakon što je o njemu 22. XII 1928. raspravljao samoupravni odbor.

⁴⁹ Za pomaganje gladnih u Hercegovini osnovano je 1928. u Zagrebu društvo »Pomoć«, koje je dobilo dozvolu za rad istom nakon intervencije Krndelja. Povremeno je sabirne akcije u gradu organizirao i Crveni križ, odbor građana i neka druga humanitarna društva.

⁵⁰ Stavka za elementarne nepogode povišena je za 1929. godinu za 90.000 dinara, te je iznosila 100.000 dinara (Proračun općine slob. i kr. glav. grada Zagreba za godinu 1929, str. 18).

⁵¹ Izjavom da radnici bolje plaćaju svoje namještenike nego trgovci misli Krndelj na radničke proizvodne zadruge, kakvih je u Zagrebu bilo nekoliko. Krčelić je pak bio trgovac-sitničar.

mного više, nego što vodi o onima, koji imaju i koji sami sebi mogu da pomognu, jer zdravlje radnika ugroženo je svačim, prijeti im opasnost, što su slabo obučeni, što se slabo hrane, a grad se ne brine za to.

Načelnik: Prekidam sjednicu na dvije minute, dok [se] onaj gospodin koji podjednako buči na galeriji ne odstrani.

Načelnik: Nastavljam sjednicu nakon stanke od dvije minute.

Krdelj: Kada sam počeo da govorim o tome treba da spomenem još o zdravlju, koje je jedno od najvažnijih pitanja za gradjanstvo i baš to za one najsiromašnije, koji su najpotrebniji nije učinjeno ništa. Moram nažalost da utvrdim ovdje, da gradska općina nije svoje radnike osigurala od bolesti.⁵² Mi vidimo da se niti ne zna točno statistika, koliko i kako je ljudi bolesno, i kako se oni sa svojim zdravljem nalaze, koji su uzroci i razlozi raznim šikaniranjima i pomanjkanju bolnica. Najbolje se to vidjelo sada za epidemije šarlaha. Još davno prije rata gradsko zastupstvo je raspravljalo o tomu i donosilo izvjesne zaključke, da gradska općina treba da sagradi svoju bolnicu, a dokaza o tim zaključcima ima kao što i predloga, gdje se veli, da su bili vodjeni pregovori za gradnju bolnice. Došlo je do izvjesnih zaključaka, da nova bolnica treba imati 700 kreveta, kako bi se za svaki slučaj osigurala mogućnost, da mogu ljudi, kada su bolesni da budu smješteni u bolnicu. Medjutim, ništa nije učinjeno.⁵³ Ako ja iznosim to da se šegrti muče i tuku, to je onda frazeologija. Kada sam ja tražio, da gradsko zastupstvo u gradu Zagrebu vodi kontrolu o tome, [rekli su], pa to nije naša kompetencija. To je kompetencija Inspekcije rada.⁵⁴ Ja kažem, da to nije točno. Tu nosi odgovornost gradski obrtni odsjek, gradski fizikat, socijalni odsjek itd. Kada sam ja tražio, da ni jedno gradsko poduzeće, ni jedna gradska ustanova ne smije i ne treba da daje posla obrtnicima, koji se ogriješuju o Zakon o zaštiti radnika,⁵⁵ tada Vi niste htjeli to da primite. Govorili ste, da se to Vas ne tiče. To se Vas i te kako tiče, jer se radi o gradjanima Zagreba i kada se radi o tim ljudima, to znači, da su to oni najbjedniji i da je to bu[du]ćnost grada Zagreba. Dalje bi o ovom pitanju kazao još nekoliko riječi. Gradska općina mora i treba da vodi brigu o tome, da omogući u svojem djelokrugu, što veću mogućnost, da imaju širi slojevi gradjanstva da nešto nauče. Medjutim gradska općina to ne čini. Mi smo vidjeli i bili smo svjedoci i imali takovih slučajeva, da se šegrtu ne posvećuje ovakova pažnja, kakova treba, a osobito, da je vrlo mala ili gotovo nikakova briga posvećena

⁵² Gradska općina zapošljavala je u ljetu oko 4000 ljudi, a u gradskim poduzećima radilo je stalno nekoliko stotina ljudi. Sezonski radnici — radeći kao nadničari — bili su potpuno nezaštićeni, te većina nije bila ni prijavljena socijalnom osiguranju zbog velike izmjene radne snage.

⁵³ Zdravstvo je u to vrijeme bilo u veoma bijednom stanju. Nije bila sagrađena ni jedna nova bolnica, a stara Zakladna bolnica na Jelačićevu trgu bila je potpuno dotrajala i nehigijenska.

⁵⁴ Inspekcija rada osnovana je 1922. godine po Zakonu o zaštiti radnika, ali je zbog malih finansijskih sredstava njena kontrola bila nedovoljna i ograničila se samo na pregled najvećih poduzeća.

⁵⁵ Zakon o zaštiti radnika donesen je 28. II 1922. (*Službene novine*, 14. VI 1922). Taj zakon nije nikada primjenjivan u cijelosti ni na naučnike, zbog spornog pitanja jesu li oni radnici ili potpadaju pod potpunu vlast majstora.

naučnicima i radnicima, da se izobražuju, da polaze razne tečajeve, razne kurseve.⁵⁶ Govorilo se, da nema prostoriya i radnici su bili prisiljeni, da uslijed toga, što općina nije imala prostoriye, morali ići u večer kasno u školu, jer inače ih muče gospodari.⁵⁷ Zbog toga potrebno je, da se što više učini u tom pravcu, da se omogući prosvjeta i da se ona proširi u najširim slojevima, da se za predavanja i tečajeve osigura što veća svota, a za razne parade i ostale stvari, da se ne upotrebljava novac. Kada se kaže, da radnici idu u školu da uče i da konačno ne znaju ništa, to nije čudo, kada se ima na umu u kakovim su oni prilikama, a pogotovo, kada oni rade čitav dan i kada ne znajući što čine, nesvjesno odlaze u razne špelunke, podrume i birtije i tamo ostavljaju zadnji groš i svoje zdravlje.⁵⁸ To me i ne čudi, kada vidimo da u gradskom proračunu razni prirezi na pića izbacuju preko dvadeset milijuna dinara i onda se čule riječi, da što bi bilo sa proračunom, ako ne bi bilo prihoda od pića. Kamo sreće, da se uopće prestaje piti, a gradska općina ne bi smjela da vodi brigu o tome, kako gostioničari da što više zarade. Hvala Bogu, ako će propasti svi i sutra prodavati novine. To neće biti nikakova nesreća, ali je nesreća kada hiljade i hiljade gradjana grada Zagreba, uslijed neznanja, nesvjesno troši svoje zdravlje i novac, pijuci alkohol u tim špelunkama. Gradska općina, treba da osigura, da imademo zdrave vode za piti. Medjutim kako vidim, to nije osigurano i mi znamo da se vodovod često ljeti zatvara. Osim vode treba osigurati svjetlo, a zatim dolaze stanovi, prehrana, ceste, kanali i ostalo. Prema tomu ja bih spomenuo samo još neke stvari. Ovom prilikom, kada vidimo, da u proračunu nije ova gradska većina ništa učinila, da izadje u susret najširim slojevima gradjanstva, kada se vidi, da gradska općina sa svojim proračunom vodi onu istu politiku, koja je bila vodjena i lani, da mu samo daje druge parole, ističe druge varijacije, a u suštini ostaje sve pri starom, a to nije ni čudo, jer su ljudi ostali isti, koji su tu politiku i lani vodili sa malim izmjenama, što mjesto načelnika Heinzela sada sjedi načelnik Srkulj, dok su zastupnici ostali isti. Moram da konstatiram, da je ta politika doživjela krah, osudjena od ogromne većine grada Zagreba i ima se zahvaliti samo tome, što nije došlo do izbora,⁵⁹ jer bi se onda vidjelo, da je doista tako, kako ja kažem, jer da je došlo do izbora, ova većina bila bi manjina i kritizirala proračun, kojega bi drugi donjeli. Ovaj proračun, koliko sam obavješten, napravio ga je bivši načelnik Heinzl, i ako ne ovaj, onda Šarić.⁶⁰ Razlika nije

⁵⁶ Radnički zastupnici pokušali su da se izbore za neka sredstva u svrhu održavanja radničkih stručnih tečajeva, ali je ta djelatnost bila ograničena na aktivnost Saveza hrvatskih obrtnika.

⁵⁷ Krndelj očito misli na šegrte koji su nastavu imali u osnovnim školama nakon što je završila obuka osnovcima, a crtanje je obično predavano nedjeljom ujutro radi svjetla.

⁵⁸ U Zagrebu je 1927. godine prema izvaji Dane Šarića bilo 1527 vinotočja, što znači da je na svakih stotinu stanovnika dolazila jedna vinara (Zapisnik skupštine gradskog zastupstva 21. XI 1927, čl. 231).

⁵⁹ Zbog držanja zagrebačkog gradskog zastupstva nakon atentata u Narodnoj skupštini i zbog deklaracije prilikom donošenja Nettunskih konvencija širile su se glasine da će gradsko zastupstvo biti raspušteno i da će biti raspisani novi općinski izbori.

⁶⁰ Pravnik Dane Šarić bio je gradski namještenik od 2. III 1905. godine. Od srpnja 1915. upravlja gradskom aprovizacijom, a od 1924. gradski je senator. Za vrijeme Heinzelovog načelnikovanja često ga je zamjenjivao vrišći i funkciju zamjenika ravnatelja gradskog poglavarstva. Nakon Heinzelovog odlaska također je obavljao poslove gradskog

velika u tome. To je dakle svakako jedna stvar, koja jasno svjedoči, da je taj proračun jedan te isti, i da nema izmjena na bolje. Treba naglasiti još i ovo, da taj proračun nije osigurao one najpreče potrebe gradjanstva, nije osigurao vodu, svjetlo, ceste, kanale onim dijelovima grada, gdje toga danas nema, nije osigurao ni najpotrebnije za zdravstvo ni za socijalnu pomoć, ni za šegrtske škole. Na taj način ostalo je kako je bilo, ostao je proračun kakav je bio i to znači, da je naš stav ostao isti, da taj proračun ne možemo da prihvatimo i moramo, da ga osudimo, glasanjem protiv njega. Ogromna većina tog proračuna ubire se iz poreza, koje plaćaju najmanji, najniži, i plaćaju na taj način, da to drugi ljudi ne vide.⁶¹ Dvije trećine prihoda plaćaju ti najniži slojevi. Mi smo tražili, da se to promijeni i da se čitav proračun stavi na osnovu progresivnih poreza, da oni koji nemaju ništa ne plaćaju poreze, a ostali koji imaju imetka i dohotka, neka te poreze podnose, tako da bi oni, u progresivnom opterećivanju plaćali sve potrebne namete, koje se treba da se zadovolje potrebe uprave jednoga grada. Ta naša osnovica nije usvojena i zato taj proračun ne valja i štetan je za siromašne gradjane. Ja izjavljujem, da ovaj proračun nosi karakter i obličje jednog kapitalističkog proračuna, koji je majstorski sastavljen, kako bi mogao da optereti najsiromašnije i da koristi od toga imadu najbogatiji. Izjavljujem da ovaj proračun donosi gradska općina, koja je dosadašnjim svojim radom dokazala, da ne zna da štiti interese gradana, koja je dokazala, da ne zna da upravlja gradskom općinom. Zato što tim potrebama nije udovoljeno i što gospoda olako prelaze preko toga, zato što će ta sirotinja biti opterećena a neće imati koristi, zato što će besposleni radnici i dalje hodati po Zagrebu, ostajati dalje bez prenoćišta, bez potpore, zato jer neće biti pomoći onima, koji su najpotrebniji, zato što nemamo povjerenja u rad gradske općine i gradske većine, zato što nemamo povjerenja u njih ni u stranačkom smislu, zato što provode jednu protekcionističku politiku, zato što ne vode brigu o najsiromašnijim gradjanima, zato što oni neće da se tim ljudima pomogne i prelaze preko naših najelegantnijih zahtjeva sa smijehom, zbog svega toga nećemo glasati za taj proračun, nećemo glasati povjerenje radu koji ne valja. Razumije se, u koliko budu u tom pravcu dalje produžili, nastavili raditi istom politikom na tom pravcu, da se izigravaju interesi sirotinje i radnika, ne vodeći brigu o tim najpotrebnijima, mi, da bi pokazali revolt i protest onih najsiromašnijih, onih gladnih, onih bijednih, onih siromašnih gradjana grada Zagreba, protestirat ćemo protiv ove politike, protestirati protiv ovakovog rada, protiv ovakvog proračuna, koji ne vodi računa o interesima siromašnih i izjavljujemo i ovom prilikom, da ćemo glasati protiv ovog proračuna u cjelini.

Peršić: Gospodin predgovornik rekao je tokom svog govora, da sam ja primio od Gradske štedionice 6.000 D kao nagradu za neki članak u pohvalu bivšem načelniku arh. Vjekoslavu Heinzelu. Izjavljujem, da nisam nikada

načelnika sve do izbora Srkulja 20. XI 1928. god. uz funkciju predstojnika Tržnog odsjeka. Zbog nekih nepravilnosti u radu toga odsjeka, bio je na početku 1937. umirovljen, nakon disciplinskog postupka, da bi se za vrijeme rata ponovo aktivirao na neko vrijeme (HAZ, GP, prs, — personalni dosije).

⁶¹ Potrošarinom je bio oporezovan svaki potrošni artikal, što je osobito pogađalo poro-dice s velikim brojem članova.

ni od koga niti sada, niti ikada primio od Gradske štedionice i jednu paru za sebe i za svoje svrhe, bilo u kakovoj osobnoj ili drugoj stvari. Uprava *Hrvata* kao i svi drugi listovi, prima oglase koji se plaćaju. Medjutim, ovdje se čulo, da sam ja primio 6.000 D za članak u pohvalu Heinzela i ja mislim i tražim od mog predgovornika da dokaže, a u protivnom slučaju, ga ne smatram poštenim čovjekom i sudbenim ću ga putem prisiliti, da ovu uvredu povuče. Ja još jednom naglašujem, da *Hrvat* nije plaćena ni jedna para za članak u korist gospodina Heinzela.

Krndelj: Ja nisam kazao, da ste Vi primili, nego redakcija *Hrvata*.

Peršić: Ja ponovno izjavljujem, da ni ja ni redakcija *Hrvata* nismo primili nikakav iznos za članak u korist bivšeg načelnika Heinzela.

Krčelić: Već u nekoliko navrata došlo je u našoj vijećnici, da je od strane ove opozicije padalo poklika, pa radi toga jer su oni padali i na moju adresu, ja moram izjaviti, da sam po struci izučeni tipograf i da sam bio član Hrvatskog tipografskog društva do onog momenta, dokle sam radio u tiskari, a onim časom, kada sam izišao iz tiskare, jer mi je bilo narušeno zdravlje, istupio sam iz tog društva, prema tome ne može biti da sam postao renegat.⁸²

Krndelj: Vi ostajete izdajica, renegat i tutti frutti.

Krčelić: A Vi ste ništarija za mene. Vi ste za mene jedna obična ništarija.

Krndelj: Neka odgovara na to načelnik.

Načelnik: Vi ste izazvali g. Krčelića.

Krndelj: Ako ga nećete pozvati na red, onda ja izjavljujem da je Krčelić šuft.

Tomanić: Tutti frutti šuft.

Krčelić: O tome ćemo dokazivati pred sudom, a sada neću da reagiram.

⁸² Krčelić je zbog bolesti promijenio zanimanje, te je od tipografa postao trgovac-sitničar, a zatim i tajnik Saveza maloprodavača.